

Korrektációs nevelés

Amerikai és japán törekvések összehasonlító tanulmányozása

Bizonyára még ma is sokan megütköznek azon, ha a különböző büntetés-végrehajtási törekvéseket összehasonlító pedagógiai aspektusból elemzik. Az ilyen jellegű tanulmányok száma – sajnos – ténylegesen alacsony, annak ellenére, hogy az összehasonlító pedagógiai irodalom már évtizedek óta szembefordul azzal a tendenciával, amely megelégszik az iskolarendszerek összehasonlító elemzésével.¹ Nézetünk szerint a büntetés-végrehajtási, illetve – a nemzetközi terminológiát használva – a korrektációs nevelés ma már teljes jogú szakpedagógiának számít. Fejlődésének nemzetközi összehasonlítása számos olyan következtetés levonásához segíthet hozzá, amelyek elősegítik e speciális szakterület nevelésméleti megközelítésének egyre árnyaltabb kimunkálását. Dolgozatunkban az amerikai csizmatáborok pedagógiai rendszerének és a japán fiatalok nevelőintézeti hálózata korrektációs pedagógiai törekvéseinek összehasonlítását végezzük el.

A fenti két nevelési rendszer kiválasztásának indokai a következők: egyaránt a fiatalok fogvatartottak zártintézeti nevelését hivatottak ellátni, de a világ különféle régióiban, más-más történelmi előzmények és fejlődési körülmények között alakították ki a fiatalok törvénysértőkkel szembeni stratégiájukat. A fiatalok fogvatartottak kezelésének/nevelésének két karakteresen eltérő gyakorlata valósul meg, ráadásul neveléstörténeti léptékek mérve új nemzetközi trendek érvényesüléséről van szó, ugyanakkor a nevelési célok gyakorlati realizálása több évtizedes gya-

korlaton alapszik, így eredményei nem tekinthetők esetlegesnek, személyes mozzanatok pedig, hogy lehetőségem volt a nevelési törekvések helyszíni tanulmányozására.

Kiemelt faktorok

Könnyen belátható, hogy – mint minden nevelési rendszernek, így – a korrektációs nevelésnek az elemzése is rendkívül nagyszámú, ugyanakkor eltérő jellegű faktor mentén egyaránt elvégezhető lenne. Dolgozatunk jellegéből következően azon-

ban a két büntetés-végrehajtási felfogás, illetve nevelési rendszer összehasonlítására pedagógiai aspektusból kerül sor, így elengedhetetlen az összehasonlítandó mutatók körének ilyen alapon történő szelektálása. Minden összehasonlító elemzés elsődleges feltétele, hogy az összehasonlító mutatókat először önmagukban értelmezzük, illetve összehasonlíthatóvá tegyük.² Dolgozatunkban – figyelemmel az átfogóbb nevelési koncepció bemutatásának szándékára, valamint a terjedelmi keretekre – az összehasonlító elemzés az alábbi csomópontok szerint történik: *Történelmi tradíciók, büntetés-végrehajtási hagyományok. A büntetés-végrehajtási nevelés eszme- és célrendszere. Nevelési módszerek. Lényegi meg-egyezések és eltérések.*

Az eltérő nevelési törekvések eredményességének összehasonlításával e tanulmányban nincs módunk foglalkozni, ugyanis jelenleg nincs olyan mérőszám, amelynek segítségével ezt megbízhatóan elvégezhetnénk. Általánosságban is elmondható, hogy „a nevelés eredményessége vagy eredménytelensége rendkívül nehezen állapítható meg”.³ Tovább bonyolítja a dolgot, hogy a tárgyalásra kerülő korrekciós végrehajtási formák célrendszere jelentősen eltér egymástól. Mivel az eredményességet csak önmaguk rendszerén belül, a kitűzött célok függvényében értékelhetjük, az „eredmények” összehasonlításának ezúttal nem lenne értelme. Lehetőségként kínálkozhatna még a visszaesési mutatók összevetése, azonban véleményünk szerint egy korrekciós pedagógiai eljárás minősítését túlzott mértékben leegyszerűsíténé az a megközelítés, ha csupán a visszaesés mértékéből vonnánk le messzemenő következtetéseket. A szakirodalom is figyelmeztet arra, hogy „önmagában a

visszaesés alakulása nem alkalmas a szabadságvesztés eredménytelenségének a bizonyítására. A visszaesés elkerüléséhez a szabadságvesztés kedvező végrehajtása mellett szükségesek a szabadulás utáni pozitív környezeti tényezők is, amelyek tulajdonképpen befejezhetik a büntetés végrehajtása alatt megindult kedvező folyamatot.”⁴

Csizmatáborok

A katonai típusú büntetések rendszere nem újkeletű dolog a büntetés-végrehajtás gyakorlatában. 1821-ben szakítottak először az addig általánosan alkalmazott magánrendszerű fogvatartási móddal, amelynek lényege az elítéltek teljes elkülönítése volt a bűnbánat, a magába szállás és a vezeklés érdekében.⁵ A fogvatartottak által nagy számban elkövetett öngyilkosságra, illetve öngyilkossági kísérletre, valamint a tömeges méretben előforduló idegösszeroppanásra figyeltek fel a korabeli szakemberek, így *John Cray* is, az auburni börtön igazgatóhelyettese. Intézetében megszüntette a magánrendszert, ugyanakkor a túlzásúlt börtönben a rend fenntartása érdekében bevezetett egy katonai rezsimű végrehajtási formát. A fogvatartottaktól elvárták, hogy lesüssék a szemüket, hogy zárt alakzatban, lépéstartással meneteljenek. Egymás között nem beszélgethettek, valamint a kommunikáció bármilyen más formája is tilos volt számukra. Előírták az állandó tevékenységet, amelyet szoros ellenőrzés mellett végeztek.⁶

A katonai rezsimű végrehajtási formát megvalósító intézetek közül a másik híres börtön az *Elmira Reformatory* volt (átadásának időpontja: 1876), amely a mai csizmatáborokhoz hasonlóan programjában egyesítette a rehabilitációt a katonai ele-

mekkel.⁷ Először érvényesült olyan koncepció, amely elveiben nem a megtorlásra, hanem a javításra helyezte a fő súlyt. A szükséges szigor biztosítása érdekében a fogvatartottak naponta végeztek katonai alaki gyakorlatokat. Dolgozniuk is kellett, ugyanakkor jelentős időt fordítottak a tanulásra és művelődésre.⁸

A fogvatartottakkal végeztetett tevékenység célja az elítéltek önbecsülésének fejlesztése volt, amelyet a rehabilitációnak, a munkának és a katonai fegyelemnek az egyesítésével kívántak elérni.⁹

Angliában a testi fenyíték ágazati bizottságának (Departmental Committee on Corporal Punishment) 1938-as üléséről készült feljegyzésben említik először az igényt egy rövid tartamú, de szigorú büntetési nemnek a létrehozására, amely fiatalokú bűnelkövetőket sújtana, és maximum egy hónapig tartó szabadságvesztés során valósulna meg. Az elképzelés a II. világháborút követően, 1949-ben vált valóra. Ekkor létesítettek először katonai jellegű büntetés-végrehajtási intézeteket serdülők számára Angliában és Walesben. Az új jogintézménytől azt várták, hogy „rövid, de szigorú figyelmeztetésül szolgáljon a fogvatartottak számára, hogy olyan úton haladnak, amely elkerülhetetlenül katasztrófába sodorja az életüket”.¹⁰

Az intézeteket 14–20 éves fiatalok számára hozták létre. A program általában három hónapig, de bizonyos esetekben hat hónapig tartott. Ezek az intézmények a kemény fegyelmezés elvét és gyakorlatát alkalmazták. Rendkívül plasztikusan a „short, sharp, shock” kifejezésekkel jellemezték a programjukat, amelytől a tizenévesek bűnözői pályafutásának megszakítását várták. A csizmatáborokat az 1970-es évekig működtették annak dacára, hogy a

kutatási eredmények jóval korábban kimutatták, a programot teljesítőkhöz visszaesési mutatója semmivel sem kedvezőbb más végrehajtási intézmények eredményeinél.¹¹

Az európai kezdeményezések sikertelensége után az újgenerációs csizmatáborok megszületésére 1983-ig kellett várni, mikor is megalapították Georgiában (USA) az első ilyen intézményt, amelynek befogadóképessége 50 fő volt.¹² Az új elképzelés gyors ütemben terjed az egész világon. Ma már Európa kivételével valamennyi kontinensen megtaláljuk a csizmatábor rendszerű végrehajtási forma valamelyik típusát. Már az elnevezések is utalnak a sokszínűségeire. Választható *speciális bebörtönzés* (Special Alternative Incarceration), *alapvető tréningprogram* (Basic Training Program), *alternatív büntetés-végrehajtási intenzív motivációs program* (Intensive Motivational Program of Alternative Correctional Treatment), *katonai fegyelmező egység* (Regimented Inmate Discipline), *kihívásos bebörtönzés* (Challenge Incarceration), *sokkhatású bebörtönzés* (Shock Incarceration), *csizmatábor* (Booth Camps)¹³ és *fogva tartási program* (Detention Centre Programme).

Japán gyakorlat

Japán történelméből, a császárság és a shogunate-ok állandó harcából következően a XIX. század végéig nem alakult ki egységes büntetés-végrehajtási rend. A nyugat egyre erősödő befolyásának tudható be az első börtön szabályzat megszületése 1872-ben.¹⁴

A fiatalokúak fogva tartásának egységes jogi szabályozása először 1922-ben történt meg. A jelenleg is hatályos törvény 1951 óta van érvényben.¹⁵

Napjainkban Japánban a 20. életévüket még be nem töltött, veszélyeztetett, erkölcsi romlásnak induló prekriminális, illetve kriminális gyermek- és fiatalokorúak ügyében differenciált ifjúságvédelmi rendszert alakítottak ki.¹⁶

A büntetendő cselekményt elkövetett fiatalokorúakkal szemben (is) a megtorlás helyett a *mentés* és a *nevelés* szempontjait állítják előtérbe. Ezt az ifjúságvédelmi szemléletet fejezi ki az is, hogy a törvény értelmében, a fiatalokorúak ügyében nem büntetőbíróóságok, hanem az ún. *családi bíróságok* (Family Courts) járnak el. A családi bíróságok feladata a prekriminális és a már büntetendő cselekményt elkövetett fiatalokorúak társadalmi konfliktusának megoldására, társadalomba visszavezetésére, ennek elősegítésére irányuló szakszerű kezelés.¹⁷ „A tárgyalást jóindulatú légkörben kell vezetni, rokonszenvvel viszonyulva a fiatalokorúhoz, oly módon, hogy elnyerjék a fiatalokorú és annak gondviselője bizalmát (...) A fiatalokorú bűnelkövetőt nem lehet büntetni, hanem – akárcsak a becsületes állampolgárokat – oktatni kell, valamint nevelői intézkedésekkel reszocializálni”.¹⁸

Nyilvánvaló tehát, hogy amíg az amerikai csizmatáborok alapállása büntető, elrettentő célzatú, a japán gyakorlatra az ifjúságvédelmi szemlélet, a mentés és a nevelés jellemző.

Amerikai fiúk

Fiatalokorúak számára a csizmatáborok intézménye viszonylag újkeletű. Amerikában az elsőt 1985-ben, Louisianában nyitották meg. Jelenleg 7 államban 9 program működik.¹⁹

A csizmatáborok azonos elnevezésük ellenére annyira különböznek egymástól felépítésükben, méretükben és céljaikban

is, hogy nem könnyű általánosítani.²⁰ A következőkben mégis kísérletet teszünk arra, hogy a legáltalánosabb célokat és formai jegyeket összegyűjtsük. *Osler* csoportosítását elfogadva a csizmatábor rendszerű végrehajtási forma alapvető céljai a következők: 1. *Elrettetés* (a program résztvevőinek speciális – és a bűnelkövetésre hajlós szabad állampolgárok generális visszataratása). 2. *A fogvatartottak rehabilitációja*. 3. *A bűncselekmény elkövetése miatti büntetés*. 4. *A börtönök túlzásfoltóságának és a fogva tartási költségek csökkentése*.²¹

Marlette egy szűkebb dimenzió szerint csoportosította a legjellemzőbb ismérveket. Szerinte „a táboron belül az élet szigorú, a kiváltások pedig ritkák. De a jutalom a fiatal, nem erőszakos bűncselekményt elkövetettek számára hatalmas lehet: egy tábor a börtön helyett, 90-180 nap (de intézetként határozott időtartamú végrehajtási forma) koncentrált erőfeszítés börtönévek helyett, valamint esély arra, hogy sikerül elterelni a résztvevőket a további bűnelkövetéstől”.²²

Általánosságban elmondható, hogy a csizmatábori program végrehajtása elengedhetetlenül megkívánja a militáris szervezeti formát. A katonai alak formáságok és az állomány katonai rendfokozattal való el látása valamennyi államban egyöntetű gyakorlat. A fogvatartottak laktanya/barakk-szerű elhelyezése gyors fegyelmi ügyintézés, a kiképzők alkalmazása, valamint az elítéltek szakaszokba történő szervezése, mozgatása szintén általánosnak tekinthető.

Kivizsgáló otthonok

A fiatalokorúaknál – akárcsak a felnőtteknél – az intézetbe kerülést rendkívül ala-

pos kivizsgálás előzi meg. Ennek helyszíne a *Fiatalkorúak Kivizsgáló Otthona*. Japánban jelenleg 53 ilyen intézet működik. A kivizsgálás időtartama normál esetben két hét, de többször előfordul, hogy négy hétre van szükség a zárójelentés elkészítéséhez. Eközben vizsgálják a fiatal személyiségét, intelligenciáját, szociális háttérét, előéletének fontosabb eseményeit, beleértve az elkövetett bűncselekmény(ek)e)t is. A 14 és 20 év közötti fiatalok részletekbe menő kivizsgálása és a további kezelési program megtervezése rendkívüli időigényes és bonyolult feladat. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert tudatosan nem is vállalnak mást. Hivatalosan is megfogalmazták, hogy „kivizsgáló intézet nem szolgál sem a fiatal bűnelkövetők büntetésére, sem azok oktatására/képzésére. Kizárólagos feladata a döntéshez nélkülözhetetlen háttérinformációkkal, a kivizsgált fiatalok intézetbe utalása esetén pedig a további kezelési program (egyéni és csoportos) meghatározása és a konkrét intézet kijelölése.”²³

A kivizsgáláskor nemcsak tesztek és interjúkat használnak, hanem nagy jelentőséget tulajdonítanak a fiatalok mindennapos viselkedésének, megfigyelik és elemzik a társakhoz való viszonyulást. Az intézetek éves forgalma átlagosan 20 ezer fő.²⁴

Zárt intézet, nevelőintézet

A fiatalok büntetőintézeteibe kerülnek a családi bíróságok által a „rendes” bíróságok illetékességébe utalt eljárások nyomán szabadságvesztésre ítélt fiatalok. (Ők valamennyien különösen súlyos bűncselekményt követtek el.) E fiatalokra különleges végrehajtási szabályok

nem vonatkoznak, a vonatkozó törvény mindössze arról rendelkezik, hogy a 18 éven aluli fiatalokat a felnőttektől el kell különíteni, és számukra életkoruknak megfelelő oktatást kell biztosítani.²⁵

A családi bíróságok²⁶ által kiszabott ítélettel rendelkező fiatalok elhelyezésére a fiatalok nevelőintézeti hálózatának 59 intézetében kerül sor. A személyzet-beutalt arány: 1:1,5.

A továbbiakban – mivel a többi típusú intézetben nevelési tevékenység nem vagy csak jelentéktelen mértékben folyik – kizárólag ezzel a végrehajtási kategóriával foglalkozunk. A fiatalok kezelésének célját a fiatalok intézeti törvénye a 4. fejezet 1. szakaszában határozza meg: „A kezelés célja, hogy a fiatalokat tegye képessé a társadalmi együttélésre, a normális életvezetésre, adjon ösztönzést ahhoz, hogy önmaguk életét eredménnyel irányítani legyenek képesek.” A fiatalok nevelőintézetébe való beutalás a törvény értelmében határozatlan időtartamú és a fiatalok 20. életévének betöltéséig tarthat.²⁷ A különböző programokat a kezeléshez szükséges időtartam szerint csoportosítják. *Rövid időtartamú kezelési program*

A résztvevők körét az olyan első büntetési fiatalok választják ki, akiknél valószínűsíthető, hogy egy intenzív, rövid ideig tartó kezelési program is elegendő az eredményes rehabilitációhoz.

Az általános rövid időtartamú kezelési program megvalósításához 4-5 hónap szükséges. A büntetés tehát határozatlan időtartamú, de ebben az esetben nem haladhatja meg a 6 hónapot. Ez idő alatt komolyan szabályozott keretek között, nagy feyelemben élnek a fiatalok, részt vesznek a különböző terápiás és egyéb nevelési programokban. Valamennyi alapfokú és közép-

fokú képzési iskolában megtalálható ez a program. Egy speciális rövid időtartamú programot is összeállítottak kifejezetten közlekedési bűncselekményt elkövetettek számára. Olyan fiatalok kerülnek ebbe a csoportba, akik gondatlanságból követtek el halálos kimenetelű, illetve súlyos sérülést okozó közlekedési balesetet, és olyanok, akiknek a cselekménye kapcsolatban van a közlekedési szabályok megsértésével. Ez a program általában 2-3 hónap, de semmi esetre sem haladhatja meg a 4-5 hónapot.²⁸

Hosszú időtartamú kezelési program

Ebben a programban vesznek részt mindazon fiatalok, akiknél kimutatható egy relatív értelemben vett bűnözői életvezetés, és azok, akiknél az előzetes vizsgálatok során megállapították, hogy a reszocializálásuk nem oldható meg rövid idő alatt. Ez a típusú kezelési program is határozatlan időtartamú, de hossza nem haladhatja meg a 2 évet.²⁹

Az amerikai és a japán végrehajtási formákat tehát egyaránt a viszonylag rövid időtartam jellemzi, és az a meggyőződés, hogy a beutalt fiatalok még eltéríthetők a bűnözői pályafutástól. A csizmatáborok eszmerendszerét a militáris jelleg és a büntetés hangsúlyozása jellemzi. Kemény próbát kell kiállniuk a fiataloknak ahhoz, hogy „megváltsanak” egy hosszabb zártintézeti szabadságvesztést. Elvárják a feltétlen engedelmességet és a végletekig szabályozott program maradéktalan végrehajtását. Már a táborba kerülést megelőzően sajátos „alku” jön létre a beutalt fiatalok és az intézet (tágabb értelemben a társadalom) között. A fiatalok a legtöbb esetben kérhetik, de mindenképpen vállalják a programon való részvételt. Ez pedagógiai értelemben jelentős tényező, hiszen így elképzelhető az –

egyébként rendkívül erős – elutasító beállítódás redukálása, az együttműködés készségének azonnali megteremtése. Az igazságszolgáltatási koncepcióból következően a beutalásra kerülő fiatalok már valamennyien szembekerültek a törvénnyel, és cselekedeteikért – ha nem akarják, vagy nem képesek teljesíteni a táborok elvárásait – többéves szabadságvesztés-büntetés letöltése fenyegeti őket.

A japán modell viszont főként ifjúságvédelmi beállítottságú, a beutalt fiatalok között olyanok is vannak, akik nem követtek el bűncselekményt, de életvezetésük eltér a társadalmilag elfogadottól. Ők azok, akikre úgy tekintenek, mint potenciális bűnelkövetőkre. Kezelési programjuk nem tér el a tényleges bűnelkövetőkétől. Az intézeti kezelést mindvégig áthatja a korrigálás szándéka.

Nevelési programok

A fiataikorúak számára kialakított csizmatáborokról rendkívül szegényes a szakirodalom, de úgy tűnik, a program célja, tevékenysége és felépítése alapvetően megegyezik a felnőttekével. Természetesen itt is találhatóak lényeges különbségek az egyes végrehajtási formák között.

A legtöbb tábor időtartama 90–120 nap. Egyedül az Alabamai Állami Csizmatábor rövidebb. A fogvatartottak ott 30 napot töltenek el. A mississippi-i program a leghosszabb, a maga átlagos 168 napjával.³⁰

A denveri csizmatábor energiáinak meghatározó részét a fegyelmezésre fordítja, a rehabilitációra csak később, a szabadulást követő támogató-ellenőrző időszak alatt kerül sor. Ebben a militáris légkörben a kiképző felügyelők intenzív verbális

konfrontációval sokkolják a beutaltakat. Még az állománynak is az a véleménye, hogy ez a típusú katonai drill túlzottan megterhelő a fiatalabb korosztály számára, így csak a legkritkább esetben engedélyezik 16 évesnél fiatalabbak számára a részvételt. A program során a fiatalok elsősorban az önfegyelem, a munkaerkölcs és az egyéni felelősségérzet területén gazdagodhatnak. Ezek a tulajdonságok későbbelőnyükre válnak majd a rehabilitáció folyamatában is.³¹ Ezzel szemben *Cleveland* és *Mobile* programja másfajta gyarapodást kínál a fiataloknak. Esetükben már a tábori időszak alatt is a tanulási eredmények javítására koncentrálnak. Ugyanakkor *Mobile*-ben is tudatosan alkalmazott módszer a verbális konfrontáció a befogadási időszak alatt. Számukra a legnagyobb problémát a 13–17 éves korosztály közös elhelyezése jelenti.³²

A militáris programok és a fegyelmezés mellett – Orleans Parish kivételével – valamennyi csizmatáborban végeztetnek valamilyen típusú munkát a fiatalokúakkal. A *Los Angeles Country* csizmatáborban például naponta váltja egymást a fizikai munka és az iskolai oktatás. New Yorkban napi hat órát dolgoznak a táborlakók. Az átlagos munkáltatási időtartam napi 1–3 óra közötti.³³

A rehabilitációval kapcsolatos foglalkozások (oktatás, nevelői foglalkozások) számottevő arányban szerepelnek a teljes programon belül. Denver kivételével valamennyi táborban a napi aktivitásnak több mint a felét, sőt van olyan hely, ahol a háromnegyedét töltik ki ezek a tevékenységformák (Raymond, Mississippi). Az általános iskolai oktatáson kívül jellemző a betanítottmunkás-képzés, illetve a nevelés területén az alkohollal és a kábítószerrel kapcsolatos felvilágosító foglalkozások és ke-

zelési programok.³⁴ Az alkalmazott módszerek között egyaránt megtalálhatók az egyéni foglalkozások (egyéni nevelői meghallgatás, programozott oktatás), valamint a kis- és nagycsoportos (kábitószer-élvezők foglalkozásai, sportolási) programok. A fiatalok önszervezésére nem biztosítanak lehetőséget, a szervezeti formák, valamint programok minden esetben felülről irányítottak és szigorúan ellenőrzöttek.

Módszerek Japánban

A japán nevelőintézetekben alkalmazott kezelési/nevelési program lényege, hogy felderítse az adott fiatal társadalomhoz való rossz viszonyulásának az okát, megváltoztassa ezt a fajta hozzáállást, valamint olyan képességeket alakítson ki, illetve erősítsen fel, amelyekkel képes lesz törvénytisztelő módon és eredményesen élni. A konkrét program kialakításánál figyelembe veszik a fiatalok eltérő jellemét és fejlettségi szintjét. Mindvégig szem előtt tartják az egyéni problémákat és szükségleteket. A programok között találunk egyéni (csoportos) és terápiás foglalkozásokat. Külön kezelést kapnak a jelentős mértékben deviáns viselkedésűek, az antiszociális beállítottságúak és az alacsony intelligenciájúak. Szakmai képzést kapnak mindazok, akiknél a tanulást tartják a reszocializálás legcélravezetőbb módjának. A szakmai képzéshez viszonyítva elsőbbséget élvez az – egyébként kötelező érvényű – általános iskolai oktatás mindazok körében, akik nem fejezték még be az elemi iskolát. Két, erre a célra kijelölt intézetben az érdeklődők számára biztosítják a középiskolai oktatást is.

Az értelmi fogyatékosokat – a fogyaté-

kosság mértéke szerint – két csoportba osztják, és így lehetőség nyílik a sajátosságoknak leginkább megfelelő oktatásra és képzésre. A fizikálisan sérült, illetve érzékszervi problémákkal küszködő fiatalok a felnőttekkel megegyező csoportosítás szerint kapják a kezelésüket.³⁵

A sportnak kitüntetett szerepet tulajdonítanak a fiatalok nevelésében. Nemcsak a fizikai állapot javítását szolgálják a gyakorlatok, de a szellemi kondíciók növekedését is várják a rendszeres és irányított (!) testneveléstől és mozgástól. Feltétlenül meg kell jegyezni, hogy Japánban a sport és a testnevelés rendkívül fegyelmezett keretek között folyik. A civil, polgári iskolákban is mindennaposak a rendgyakorlatok, a zárt alakzatban végzett mozgássorok. A fegyelem mindenütt katonás, a formaruha a kö-

zépiskoláig bezárólag teljesen általános.³⁶

A fiatalokorúak intézeteiben a szociális létezés, az emberi kapcsolatrendszer, az alá- és fölérendeltség szerepeinek elsajátítása már régóta gyakorlat. Az öntevékenység és önirányítás keretei biztosítottak, azonban az ezekkel a fogalmakkal kapcsolatos gyakorlat alapvetően eltér a hazaitól. Minden esetben felfedezhető a határozott és sokszor merev irányítás, a szinte állandó kontroll.

A fiatalokorúak kezelése a progresszív fokozatos rendszerre épül. Három alapvető fokozatot állítottak fel, *elsőt, másodikat és harmadikat*. Az első és második fokozat további két osztályra oszlik, alacsonyabbra és magasabbra. Minden újonnan befogadott fiatalokorút először a második fokozat alacsonyabb osztályába helyeznek. Ez te-

A két végrehajtási forma legjellemzőbb sajátosságai

	USA – csizmatáborok	Japán – nevelőintézetek
Végrehajtási koncepció	Igazságszolgáltatás	Ifjúságvédelmi
Korrekciónak célok	Elrettentés Rehabilitáció Büntetés A túlzásfoltosság és a költségek csökkentése	Rehabilitáció (Felkészítés törvénytisztelő és önálló életvezetésre)
A beutaltak köre	Bűnelkövető fiatalok	Bűnelkövetők és kriminálisan veszélyeztetett fiatalok
A kezelés időtartama	Határozott időtartamú (általában 3-6 hónap)	Határozott időtartamú Progresszív rendszer (általában 5-12 hónap)
Pozitív pedagógiai módszerek	Önbizalom, bátorság, együttműködés, kihívó jelleg, romantikus formák	Partneri viszony, együttélési szabályok begyakorlása
Negatív pedagógiai módszerek	Megalázás, fizikai büntetés, verbális konfrontáló, túlzottan kemény fegyelmezés	Kétszintű rendszer, előfordul a felnőtt intézetbe történő beutalás

hát a kiinduló-, vagy alapszint. A fiatalok – viselkedésük függvényében – innen léphetnek fokozatosan előre a magasabb osztályba. Arra is van lehetőség, hogy a rendkívüli fejlődést tanúsítók egyszerre két lépcsőfokot lépjenek előre.³⁷

Ez a rendszer az ellenkező irányba is nyitott. Ha valaki rendszeresen megsérti a szabályokat, illetve képtelen az adott szint kívánalmainak eleget tenni, azt alsóbb osztályba, illetve szintre helyezik vissza. Szélsőséges esetben akár két vagy több osztállyal is visszaminősíthetik a különösen renitens fiatalkorút. A fogvatartottak mindennapi, intézeten belüli magatartása határozza meg, hogy milyen ütemben és milyen irányba mozdul(hat)nak el a különböző szintek között. Havonta legalább egyszer minősítik az intézeti szakemberek a fiatalok elmúlt időszak alatt nyújtott magatartását és viselkedését, illetve döntenek az esetleges szintváltoztatásról. Természetesen a harmadik szinten részesülnek a fiatalok a legtöbb kedvezményben a szabadidős tevékenységben és az iskolai programokban egyaránt.³⁸ Az alkalmazott nevelési módszerekről összegzésül tehát elmondhatjuk, hogy az amerikai és a japán végrehajtási formáknál egyaránt a direkt megnyilvánulások jellemzők. Ugyanakkor pedagógiai szempontból jelentős, hogy ezeket a közvetlen módszereket nem valamilyen életidegen, mesterséges eljárásként alkalmazzák, hanem azokat a neveltek mindennapi élettevékenységébe ágyazzák be. A csizmatáborokra viszont a beidegzés közvetlen módszereinek alkalmazása (követelés, gyakoroltatás, segítségadás, ellenőrzés, ösztönzés) jellemző, de a magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei között a személyes példaadást is megtaláljuk. A japán intézetekben is túl-

nyomórészt persze a direkt irányítás a meghatározó, a tekintélyelv érvényesítése történelmi távlatokra vezethető vissza. Ennek ismeretében még inkább értékelnünk kell, hogy a fiatalokkal partneri viszony kialakítására törekszenek.

Mindkét ország gyakorlatára igaz, hogy élnek a közvetett nevelő hatásrendszer alkalmazásával is (jóllehet a hangsúlyeltolódás a direkt módszerek irányában jelentős). Ennek ellenére – a közösség szerepének a rendszerbe történő bevonásával – lehetőséget biztosítanak a közösségi magatartás- és tevékenységformák kialakítására, hiszen „a morális cselekvés általában egy szociális vagy csoportkontextusban játszódik le, és ennek a kontextusnak mélyreható befolyása van az individuumok morális döntéseire”.³⁹

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a tanulmányban leírt vélemény nem jelent egyben értékítéletet is. Nem szabad egy országról, egy büntető igazságszolgáltatási rendszeréről, de még egy intézeti típusról vagy nevelési/kezelési eljárásról sem véleményt alkotnunk úgy, hogy azt kiragadjuk a környezetéből, és főleg abból a rendszerből, amelyben működik. A vizsgált országok szakemberei a saját, történelmileg kialakult körülményeik között dolgoznak, és a saját társadalmukba fogják szabadítani fogvatartottjaikat. Így természetesen a saját létezésükre kell felkészíteniük az elítélteiket. Bízunk benne, hogy a tanulmány adalékul szolgálhat a pedagógia egy sajátos szakterületének jobb megismeréséhez, valamint a különbségek mögött rejlő meg-egyezések feltárásához.

Jegyzetek

- 1. Wiloch T. J.:** Bevezetés az összehasonlító pedagógiába. In: Összehasonlító pedagógia (Szerk.: Illés Lajosné). A pedagógia időszerű kérdései. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 2. Szabolcs Éva:** Deduktív (analitikus) jellegű kutatások. In: Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe (Szerk.: Falus Iván). Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1993. 114. p.
- 3. Karl Peters:** Grundprobleme der Kriminalpädagogik. Berlin, 1960, 191. p.
- 4. Földvári József:** Kriminálpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 135. p.
- 5. Lukács Tibor:** Feljegyzések az élők házáról. Gondolat, Budapest, 1979, 26. p.
- 6. McKelvey, B.:** American Prisons: A History of Good Intentions. Montclair, NJ: Patterson Smith, 1977, 14. p.
- 7. Morash, M.–Rucker, L.:** A critical look at the idea of boot camp as a correctional reform. Crime and Delinquency, 1990, 36. 2. p.
- 8. Vö.: Lukács Tibor:** Feljegyzések...Im: 39–40. p.
- 9. Vö.: Johnson, R.:** Hard Time. Monterey, 1987. 35–41. p. **10. Williams, M.:** Boot Camps and the „Short, Sharp Shock”. HMSO Regimes Research and Development Section, Unpublished report. 2. p.
- 11. Vö.: Wilkins, L. T.:** Evaluation of penal measures. New York, Random House 1969.
- 12. Boot Camps for Adult and Juvenile Offenders: Overview and Update.** Szerk: Roberta C. C. National Institute of Justice Research Report, 1994, 10. p.
- 13. Marlette, M.:** Boot Camp Prisons Thrive. In: Corrections Compendium, January 1991, 6. p.
- 14. Correction Bureau:** Correctional Institutions in Japan, 1990. Ministry of Justice, Japan, 1990.
- 15. Correction Bureau:** Correctional Institutions in Japan, 1995. Ministry of Justice, Japan, 1995.
- 16. Lőrincz József:** Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1992/1. IM BvOP, 46. p.
- 17. General Secretariat Supreme Court of Japan:** Guide to the Family Court of Japan, 1980.
- 18. Criminal Justice in Japan.** Ministry of Justice, Japan, 1993, 26. p.
- 19. Cronin, R. C.:** Boot Camps for Adult and Juvenile Offenders: Overview and Update. National Institute of Justice, 1994, 34. p.
- 20. Maynard, G. D.:** The Ins and Outs of Imposed Discipline. In: Corrections Today, October 1991, 6. p.
- 21. Osler, M. W.:** Shock Incarceration: Hard Realities and Real Possibilities. Federal Probation, March 1991, 34–42. p.
- 22. Marlette, M.:** Boot Camp... Im: 1. p.
- 23. Correctional Institutions in Japan 1990.** Correction Bureau, Ministry of Justice, Japan, 1990.
- 24. Meyer, K.:** Jugendgesetz und Jugendanstalt in Japan. In: Dünkel, F.–Meyer, K. (Hrsg.) Jugendstrafe und Strafvollzug. Teilband 2. Freiburg, 1986, 1454. o.
- 25. Uo.:** 1478. o.
- 26. Court System of Japan.** General Secretariat, Supreme Court, Japan, 1992, 13. p.

KITEKINTÉS

27. A Törvény azonban ez alól számos kivételt állapít meg. Lásd: 11. fejezet, 1. szakasz.
28. Correctional Institutions in... Im: 57. p.
29. Criminal Justice... im.
30. Cronin, R. C.: Boot Camps for Adult... Im: 37. p.
31. Cronin, R. C.: Boot Camps for Adult... Im: 37. p.
32. Cronin, R. C.: Boot Camps for Adult... Im: 37. p.
33. Cronin, R. C.: Boot Camps for Adult... Im: 37. p.
34. Vö: Bottcher, J.-Isorena, T.: Research design for the evaluation of LEAD. (Draft) Sacramento, CA: California Youth Authority, 1993.
35. Correctional Institutions... Im: 52. p.
36. Ruzsonyi Péter: Beszámoló a japán ENSZ-iskoláról, IM BvOP, Kézirat, 1993, 22. p.
37. Correctional Institutions in Japan 1995. Correction Bureau, Ministry of Justice, Japan, 1995, 60. p.
38. Ruzsonyi Péter: Beszámoló...Im: 25. p.
39. Kohlberg, L.: Exploring the Moral Atmosphere of Institutions: A Bridge between Moral Judgement and Moral Action. In: Heinz Werner Memorial Lecture II. Ms. c. O.